

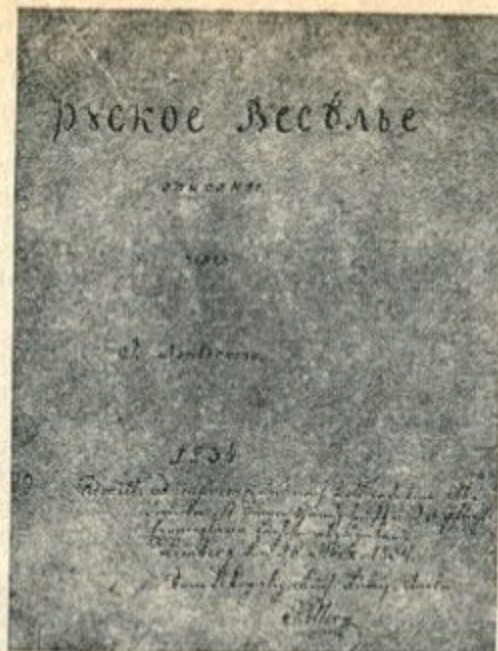
Понад 150 років тому з'явилася в Перемишлі книжка Посипа Лозинського «Руское весіле»¹. Це була одна з перших публікацій живою українською мовою на західноукраїнських землях, що майже на два роки випереджала знамениту «Русалку Дністровую». Книжка могла стати визначною віхою в культурному розвитку західноукраїнського краю, якби не деякі обставини. Насамперед те, що вона надрукована латинкою і ця її форма була виразом тогочасного переконання автора в доцільності запровадження польського алфавіту в українську писемність — погляду, який він намагався обґрунтувати в опублікованій роком раніше спеціальній статті². Цей виступ Й. Лозинського викликав рішуче заперечення як уніатської консервативної верхівки, яка відстоювала так звану церковно-руську мову і кирилицю, так і з боку передової тогочасної української інтелігенції в Галичині, що групувалася навколо «Руської трійці». М. Шашкевич, як відомо, написав і надрукував у 1836 р. полемічну брошуру «Азбука і абецадло», в якій аргументовано довів помилковість поглядів Й. Лозинського і їх невідповідність потребам розвитку української літератури і культури взагалі.

Усю цю справу з алфавітним проектом Й. Лозинського і боротьбою навколо нього на сьогодні досить докладно висвітлено в науковій літературі, в тому числі і в працях сучасних дослідників³. Тому нема потреби спеціально зу-

¹ Ruskoje wesile opysanoje czerez J. Lozińskiego. W Peremyszl, 1835.

² Loziński J. O wprowadzeniu abecadła polskiego do piśmiennictwa ruskiego // Rozmaitości (Lwów).— 1834—N 29—19. VII.— S. 228.

³ Маковей О. Три галицькі граматики (І. Могильницький, П. Левицький, Й. Лозинський).— Львів, 1903.— С. 25—44, 77—92; Гербельський Г. Ю. Розвиток прогресивних ідей в Галичині у першій половині XIX ст. (до 1848 р.).— Львів, 1964.— С. 83—97; Шалата М. П. Маркіян Шашкевич.— К., 1969.— С. 53—58; Комащинець Т. І. Ідейно естетичні основи українського романтизму.— Львів, 1983.— С. 56—58.

Титульна сторінка автографа «Руского весіля» з дозволом львівської цензури на друк, датованої 26 березня 1834 р.

пинятися на цьому питанні. Безсумнівним є те, що не було тут якоїсь зловорожої тенденційності автора проекту щодо української культури. Як переконують опубліковані і збережені в рукописах праці Й. Лозинського, він був прихильником утвердження народної мови в українській літературі, відстоював фонетичний правописний принцип, відзначався демократизмом суспільних поглядів⁴. Його «Грамматика української мови», не допущена до друку в 1837 р. тим же В. Левицьким, що заклав дорогу в світ «Русалці Дністровій», ґрунтувалася на досвіді живої народної мови і була однією з кращих філологічних праць того часу.

На основі таких поглядів базувалася і праця Й. Лозинського над «Руским весілем». Це засвідчує його рукопис, що зберігся до нашого часу⁵. Він написаний відповідно

⁴ Гербельський Г. Ю. Розвиток прогресивних ідей в Галичині.— С. 86—97; Kozik J. Український рух народowy w Galicji w latach 1830—1848.— Kraków, 1973.— S. 139—147.

⁵ Руское весіле, списаное через І. Лозинського 1834 // Відділ рукописів Наукової бібліотеки Львівського держуніверситету (далі НБ ЛДУ).— № 724/11.

опрацьованою самим П. Лозинським «гражданкою» із збереженням кількох кирилических букв, фонетичним у своїй основі правописом. На початку 1834 р. рукопис було подано до цензури і 26 березня того ж року одержано дозвіл на друк. Але саме в той час П. Лозинський під впливом поглядів певної частини вчених, яка закликала до єдності алфавіту і правописних засад у писемності слов'янських народів, пропагувала особливе значення латинки для утвердження європейського контексту слов'янської культури, захопившись ідеєю впровадження «абцадла» в українську писемність. Сам він відзначав, зокрема, інспіруюче значення виступів з цього питання відомого філолога-славіста В. Копітара, який у своїх рецензіях на рукописи «Руского весіля» і граматики П. Лозинського радив друкувати їх, як і взагалі українські книжки, латинкою⁶.

Отже, П. Лозинський почав переписувати «Руское весіле» латинкою та виступив із статтю про «абцадло». Основною його помилкою було те, що, усвідомлюючи непридатність кирилиці для нового українського письменництва, він, на відміну від М. Шашкевича і його однодумців, не зрозумів важливої суспільної сутності алфавітного питання, не врахував того, що впровадження «абцадла» в писемність галицьких українців стало б на перешкоді єдності культурного процесу політично розчленованого українського народу, було б ще одним серйозним чинником асиміляційних зазіхань його поневолювачів. Відповідні алфавітні ідеї і практичні кроки П. Лозинського були на руку польським шляхетсько-шовіністичним і проурядовим австро-німецьким колам. Саме це в найбільшій мірі й викликало обурення проти нього в українському середовищі.

У розпал дискусії («азбучної війни», як назвуть її згодом дослідники) і з'явилося «Руское весіле», надруковане латинкою. Воно було сприйняте як ще один виклик українській громадськості, як спроба практично довести справедливість «абцадлової» концепції автора. Ця ситуація великою мірою вплинула на оцінку книжки. У рецензії, надрукованій в «Русалці Дністровій», М. Шашкевич писав: «Найбільшою обманою, ба непрощенням гріхом в сем ділі є, що писатель, відвергнувши азбуку питому рускую, прийняв букви ляцькіі, котрі ціло не пристають к нашому языкові»⁷.

⁶ Лозинский П. И. Автобиографические записки // Литературный сборник Галицко-русской Матицы. — Львов, 1885. — Вып. 2. 3. — С. 117.
⁷ Русалка Дністровая. — У Будимі, 1837. — С. 131—132.

Підходячи до оцінки «Руского весіля» П. Лозинського з позиції актуальних завдань захисту історичних прав українського народу і самотності його культури, М. Шашкевич цілком слушно загострив увагу на публіцистично-критичному спрямуванні своєї рецензії, крім категоричного заперечення алфавітного аспекту публікації вказав і на ряд інших її недоліків мовного, правописного і дослідницько-інтерпретаційного характеру. Водночас рецензент звернув увагу і на позитивні моменти праці, назвав «великою і всехвальною» думку зібрати весільні обрядові пісні, «привести їх в лад і приложити к ним опис обрядів весільних народа руського», відзначав чималу працю автора, який зібрав великий матеріал «з-помеж народа, з вічної казав-бись не-тямки двиг»⁸.

М. Шашкевич був, по суті, єдиним з української громадськості, хто в атмосфері тогочасної «війни» з алфавітним проектом П. Лозинського зважився публічно сказати добре слово про його «Руское весіле». В інших випадках ця праця або замовчувалася, або трактувалася здебільшого в одному плані — негативному. Так, інформуючи П. П. Шафарика про літературно-наукові праці галицьких українців у листі від 3 жовтня 1836 р., І. Вагилевич навіть не згадує «Руского весіля»⁹, а в листах того часу до М. Погодіна і М. Максимовича обмежується упередженими згадками типу «невидовищу казує Лозинський», «лише з-польська по руськи»¹⁰ і т. д.

Більше того, в тодішніх виступах і листуванні поширюється погляд про неоригінальність «Руского весіля» і несумлінність його автора, безсистемне змішання власне авторського з чужим і т. д.

У листі до М. Погодіна від 8 березня 1836 р. І. Вагилевич писав, що «Руское весіле» є «більше з книг польських переписане і переложене», що ця праця написана «півруським язиком»¹¹. Аналогічне твердив і галицький письменник та філолог П. Левицький, зазначивши в своїй статті «Доля галицько-руського язика», що П. Лозинський зібрав багато пісень весільних з різних авторів і видрукував їх польськими буквами в Перемишлі 1835 р.¹² В інформації про галицьких фольклористів, написаній для О. Бодянсь-

⁸ Там же. — С. 130.

⁹ Матеріали до історії українсько-чеських взаємин в першій половині XIX ст. — Львів, 1921. — С. 12—13.

¹⁰ Шашкевич М., Вагилевич І., Головацький Я. Твори. — Київ, 1982. — С. 196—197.

¹¹ Відділ рукописів державної бібліотеки СРСР ім. В. І. Леніна. — Фонд М. Погодіна. Поч./11, п.п. № 52. — Од. зб. 10. — Арк. 1.

¹² Демянца — Jutrzenka. — Варшава, 1843, апр. — С. 40.

ного в ній матеріалу і в зв'язку з тим тінь певної недооцінки праці залишаються і досі. Так і не дочекалася вона «докладного розбору», до якого закликав І. Франко.

* * *

Джерела «Руского весіля», походження вміщеного в ньому матеріалу, його географія — ось коло питань, які з самого початку викликали різні кривотлумачення. Слід відразу відкинути погляд на книжку П. Лозинського як на якусь компіляцію вибірок з «різних авторів». Вже навіть побіжне ознайомлення переконує, що вона складається з матеріалу, який був надрукований раніше, і оригінальних записів, ніде до того не публікованих. Це стосується як фольклорно-пісенних творів, так і тієї обширної етнографічної інформації — описів обрядів, дій, ритуалів, символіки і атрибутики народного весілля, коментарів, пояснень, яка займає велику частину тексту і яка майже залишилася поза увагою критиків.

Звертання до відповідного матеріалу попередніх публікацій П. Лозинський не приховував. У передмові він зазначив, що для накреслення картини українського народного весілля послужили йому особливо дві праці — книга Лукаша Голембювського про звичаї і повір'я польського люду¹⁹ і збірка українських та польських народних пісень з Галичини, видана Вацлавом з Олеська (Вацлавом Залеським)²⁰. Ця заувага продовжена в рукописі передмови ще такою фразою, яка чомусь випала в друку: «Що-м з котрої з тих книг виняв, се то означене на долі»²¹. Маються на увазі посторінкові посилання, якими зафіксований кожний конкретний випадок використання П. Лозинським фольклорного і етнографічного матеріалу з книг Л. Голембювського і Вацлава з Олеська.

Таких посилань багато і в значній мірі через це книжка була сприйнята деякими сучасниками як компіляція. Не враховувалося те, що «Руское весіле» — не просто збірник, а й дослідження, що, подаючи обрядові весільні пісні чи описуючи народні обрядові дійства, автор не обмежився звичайною емпіричною фіксацією чи констатуванням, а намагався звести матеріал в певну систему, показати його в певному аналітичному освітленні. Цей дослідницький аспект книжки помітив М. Шашкевич, який відзначив у рецензії,

¹⁹ Golebiowski L. Lud polski, jego zwyczaje zabawy... — Warszawa, 1830 (у Лозинського рукою видання книги помилково вказано 1833).

²⁰ Piesni polskie i ruskie ludu galicyjskiego. — Lwów, 1833.

²¹ Відділ рукописів НВ ЛДУ. — № 724/11.

що весь матеріал, зібраний самим Лозинським і винятим ним «з других писателів», відповідно упорядкований, що автор «всякую пісню на єя питомім постановив місці»²².

Саме Лозинському як дослідникові адресовано і ряд критичних зауважень та пропозицій в рецензії М. Шашкевича: що в книжці не використано матеріал про українське весілля з «Истории Малой России» Д. Бантиш-Каменського, що автор не пояснив, чим корисні збірки народних пісень, зокрема обрядових, з яких позицій слід підходити до них читачеві і дослідникові, не з'ясував, «як давні ті пісні і обряди» і чому досі побутують, які з них архаїчні, «а котрі нинішні», «яка в них всіх разом мисль: що там діють князі, княгині, бояри, хоругви, коровай, кудерне деревце в нім, золотокуючі ковальчики, що косу розковують, едамашки, паволока, посаг, хліб і сіль, козаки, скупини і много еншого»²³. Рецензент висловив незадоволення, що автор «Руского весіля» лише поверхово торкнувся цих моментів чи взагалі залишив їх поза увагою, як і мелодику весільних пісень, їх склад, будову, те, чим вони відрізняються «від думок, чабарашок, шумок, коломийок й інших пісень руських»²⁴.

Всі ці зауваження висловлені з позиції широкого погляду на завдання вивчення і публікації пам'яток народної культури, в даному випадку весільно-обрядової поезії. Вони показують, наскільки вище від П. Лозинського піднявся М. Шашкевич у етнографічно-фольклористичній ерудиції і взагалі в народознавчій концепції. Водночас вони засвідчують і те, що останній бачив у «Рускому весілю» не тільки не ординарну тематичну збірку матеріалів, а й дослідницьку працю.

Цілком очевидним є те, що П. Лозинський увів чужий матеріал не для збільшення обсягу свого збірника, як закидали йому деякі сучасники, і не шляхом простого механічного накопичення, а для зіставлень, порівнянь, ствердження, доведення того, що ті чи інші весільні пісні, обрядові моменти і реалії побутують на широкій території чи є прикметними, специфічними тільки для окремої місцевості. Цей напрям своєї праці він наголошує уже в перших рядках передмови «Руского весіля», вказуючи, що старався в міру можливості пізнати обряди і пісні українського весілля у різних місцевостях і переконався, що «принаймні щодо головних обрядків і пісень всюди тим же самим спо-

²² Русалка Дністровая. — С. 130.

²³ Там же. — С. 130—131.

²⁴ Там же. — С. 131.

собом весіля ся відправляє»²⁵. Тут же автор зазначає, що не може стверджувати загальну поширеність описаного весілля «по селах межі простим руським людом», бо подекуди щось додають, де інде щось випускають, а знову де інде щось віднімають²⁶.

Маємо тут типове для фольклористики і етнографії епохи романтизму намагання подати явища традиційно-побутової народної культури не в конкретних територіальних і хронологічних рамках, а в узагальненнях, часто навіть надто широких, позбавлених реальної географічної та історичної визначеності. Цією тенденцією зумовлювалося те, що тогочасні записи і видання народознавчих матеріалів здебільшого не мають якоїсь більш-менш конкретної паспортизації. Не було винятком і «Руское весіле» Й. Лозинського.

Але порівняно з багатьма фольклорно-етнографічними публікаціями доби романтизму книжка Й. Лозинського вигідно вирізняється докладними посиланнями на використані фактологічні моменти і текстові вибірки з інших праць з відповідним зазначенням їх сторінок. Для того часу, коли нерідко без будь-яких посилань на автора передруковувалися чужі публікації і записи²⁷, таке уважне ставлення до праць попередників було свідченням наукової і еditorської сумлінності Й. Лозинського.

Це також полегшує можливість конкретно визначити, що і як взято Й. Лозинським з інших публікацій, та докладніше з'ясувати, що було зафіксовано ним самим. Аналіз «Руского весіля» з цього погляду дає підставу стверджувати, що кількість вміщених тут весільних пісень у запису автора значно перевищує вказану ним цифру 180. За нашими підрахунками їх більше 250, не враховуючи пісень з певними редакційними відмінностями порівняно з текстами з праць Л. Голембювського чи Вацлава з Олеська. У непоодиноких випадках посилання на цих авторів вказує не на передрук їх текстів, а на варіантну однотипність чи подібність. Так, наприклад, на с. 24 Й. Лозинський у примітці до пісні № 7 посилається на пісню в збірнику Вацлава з Олеська (с. 12, № 31). Але за текстом вони відмінні —

²⁵ Руское весіле. Передмова (тут і далі посилання на цю працю дається в написанні українською транскрипцією).

²⁶ Там же.

²⁷ Це, до речі, стосується і названих вище книг Л. Голембювського та Вацлава з Олеська, в яких використано матеріали багатьох збирачів, але без відповідної фіксації цього при їх публікації. За це їм докоряли вже сучасники.

у Лозинського:

Попід дуброву, попід зелену,
Тамгуди й ходить два тесьельчики;
Ой тешут, тешут, на Дунай мечут,
Убір-деревице не потапає,
Староста сванейки не сподобає,

А на останку:

Імбір-деревице юж потапає,
Івасейко Марисейку юж сподобає.

у Вацлава з Олеська:

В лісі, лісі буковим,
Ой шло, шло два тесьельчики,
Сікут, рубают самбір-деревице,
Сікут, рубают, на Дунай пускают.
Чи вірне, увірне самбір-деревице,
Чи пойме, чи возьме староста
сваненьку?
Ні вірне, ні увірне самбір-
деревице,
Ні пойме, ні возьме староста
сваненьку.

Аналогічне спостерігається і в зв'язку з посиланням Й. Лозинського на с. 27, 34, 35, 38, 54, 55, 76, 114, 116, 126, 128, 130, 136, 137, 141²⁸. Тут бачимо часто більш повні і точні текстові варіанти, ніж у попередників автора «Руского весіля». Це цілком оригінальні записи Й. Лозинського і їх ніяк не можна відносити до запозичень тільки на основі наявності при них посилань на інші джерела.

На оригінальному матеріалі побудована в основному і вся прозова частина тексту книжки — етнографічний опис народної весільної обрядовості, пояснення і ремарки до пісень. В загальному власні авторські фольклорні й етнографічні записи складають основну частину тексту книжки «Руское весіле». Звідки, з яких місцевостей вони походять?!

Й. Лозинський не залишив прямих вказівок щодо географії власних фольклорних і етнографічних фіксацій. Ідучи за романтичними традиціями свого часу, він, очевидно, не надавав ваги цьому питанню, а подекуди й ускладнив, затемнив його вияснення заявами про охоплення обстеженням широкої території, намаганням «в розмаїтих місцях обрядки і пісні руского весіля пізнати», поспішними узагальненнями і твердженнями, що «принаймні щодо головних обрядків і пісней всюди тим же самим способом весіля ся відправляє»²⁹. У цій авторській заданості бачення свого матеріалу в широкому контексті залишився невизначеним у «Рускому весілю» зв'язок цього матеріалу з конкретними місцевостями.

Однак дане питання піддається з'ясуванню. Уже в минулому деякі автори вказували на походження записів Й. Лозинського з Надсянщини. На основі біографічних відомостей про автора «Руского весіля» можемо більш докладно окреслити територію його збирацької діяльності. Очевидно те, що ця територія не була широкою, що Й. Лозинський

²⁸ В даному виданні — 68, 74, 75, 78, 91, 92, 109, 110, 142, 143, 151, 153, 155, 160, 161, 164.

²⁹ Руское весіле. Передмова.

насправді не мав можливості безпосередньо пізнати народну весільну обрядовість «в розмаїтих місцях», як можна б судити з його слів у передмові.

Він народився 20 грудня 1807 р. у с. Гурку (Вурку) над Сяном поблизу Перемишля (тепер Польща), де батько Іван Лозинський був священиком. З цим селом пов'язані дитячі і юнацькі роки Й. Лозинського, в ньому він часто бував під час навчання в перемишльській гімназії та у Львівській духовній семінарії, яку закінчив 1831 р. У рідному селі вперше привернули його увагу народні пісні і звичаєві традиції, які він почав записувати ще в шкільні роки. Саме з тогочасних записів і вражень постав опис народних великодніх звичаїв Й. Лозинського, що був опублікований значно пізніше²⁹. Цей матеріал цінний відомостями про цікаві місцеві весняні звичаї, приурочені до великодніх свят, описами репертуару молодіжних ігор і текстами гаївок.

Очевидно, ще в юнацькі роки виникло зацікавлення Й. Лозинського народною весільною обрядовістю та її пісенністю. Але збиранням цього матеріалу він зайнявся, як можна судити із цитованих вище автобіографічних записок, під час перебування у батьків після закінчення семінарії, а особливо з початку 1832 р., коли став священиком у селі Радохинцях (нині належить до Гусаківської сільради Мостиського району Львівської області), що було розташоване недалеко від рідного Гурка. Не виключена можливість, що деякі записи Й. Лозинського походять і з інших сусідніх сіл, але епіцентром збирання того польового матеріалу, що ліг в основу книжки «Руское весіле», стало, напевне, с. Радохинці. Засвідчують це і згадки назви цього села та сусіднього містечка (тепер села) Гусакова в текстах весільних пісень:

Через село Радохоньское
Ідут купці чужоземці,
Везуть пите дорогоє...³⁰

Радохоньчане заспали,
Ми їм Марисю вкрали³¹

Звіхали на ню ловці,
Панове гусакові,

²⁹ Лозинський Й. Галагівка // Зоря галицька яко альбум на год 1860.— Львів, 1860.— С. 506—515. При публікації виводиться така авторська примітка: «Опись тая галагівки есть то праця моя ще з молодих школьних часів, но понеже не мав-ем позднійше случайности доповнити і усовершати еї, про тоє пускаю ю нині в світ лише яко матеріал, котрий хто інший, маючи до того часу случайність і добру волю, дополнити і усовершити не залишить» (с. 515).

³⁰ Руское весіле — С. 87.

³¹ Там же.— С. 123.

Коняки си потомили,
А кунюки не зловили³².

Усе це підтверджує, що записи П. Лозинського охоплювали порівняно невелику територію правобережного перемишльського Надсяння. Крім біографічних відомостей, це підтверджується і досить добре переданими в тексті «Руского весіля» особливостями місцевої народної говірки та, зокрема, даними недавно проведеного нами спеціального польового дослідження в цій місцевості. Зрозуміло, що понад 150-літній період, який відділяє нас від часу записів Й. Лозинського, з його бурхливими політичними подіями, соціально-економічними і культурними перетвореннями останнього 50-ліття, демографічними і міграційними процесами вніс дуже істотні зміни як в загальну структуру традиційно-побутової культури населення зазначеної місцевості, так і у його весільну обрядовість.

Результати ідентифікації «Руского весіля» з тим, що збереглося в традиційній обрядовості сучасних Радохинців та інших сусідніх сіл, з інформацією, одержаною від місцевих старожилів, могли б бути предметом спеціального дослідження. Тут простежуються різні зміни, модифікації, переосмислення, спрощення, нівеляції, трансформації традиційних обрядових моментів. Найбільше позначився час на обрядовій весільній пісенності. В сучасному весіллі пісні, записані Й. Лозинським, зустрічаються лише епізодично, а багато з них зовсім забуто. Щоправда, традиційна мелодика цих пісень глибоко закарбувалася в пам'яті людей старшого покоління. При начитуванні пісень з «Руского весіля» корінна жителька Радохинців Г. Ф. Мазур, 1912 р. народження, пригадувала деякі з них, зауваживши, що всі вони вкладаються в ті мелодії, з якими колись співали весільні пісні.

І все ж навіть у цьому дуже зміненому сучасному матеріалі зримо проступають контури традиційної місцевої обрядової структури народного весілля, описаного Й. Лозинським. Особливо в своєрідних, побутових нині чи збережених у пам'яті старожилів, весільній термінології, атрибутиці, назвах весільних персонажів («зальоти» — в значенні сватання, «староста домовий», «старостіна», «дружби», «піддружбики», «пропійці», «преданьці» та ін.), характерних для даної місцевості звичаях, обрядових діях. Наприклад, посилення молодого сорочки нареченому, прив'язаної до прибраної барвінком гілки, своєрідні короваїні звичаї,

³² Там же.— С. 107. У авторській примітці зазначено, що йдеться про коней Гусакова.

запрошення на весілля із вживаною і в наш час (у Радихинях, у сусідньому селі Хідновичі) словесною формулою «прошу вашеця на весіля»³³. Люди старшого віку згадують і про колишній звичай частування молодою подруг сиром, званий у цій місцевості «посиранками» (він описаний у П. Лозинського)³⁴.

Перелік таких моментів, збережених нині частково чи як пережиткові ремінісценції, можна було б продовжити. Вони переконують, що основний матеріал опису народного весільного обряду і репертуар весільних обрядових пісень П. Лозинський взяв із вказаної вище місцевості, що це автентичний матеріал, який відображає етнографічну реальність свого часу, має достатньо визначені географічні параметри і хронологію його фіксації (1831—1833).

Отже, зібраний П. Лозинським і поданий у «Рускому весілю» фактичний матеріал визначається в просторі і часі значно конкретніше, ніж будь-які інші матеріали з того часу, що стосуються українського народного весілля. І це один з незаперечних аспектів наукової вартості даної праці.

* * *

Цінність «Руского весіля» полягає і в тому, що воно містить найдокладніший і найповніший (з існуючих на той час) опис українського народного весілля, в якому зафіксовано всі характерні для досліджуваної місцевості його етапи, складові частини, обрядові компоненти і деталі. Крім того, у відповідному контексті етнографічного опису народної весільної обрядовості тут подані і традиційні весільні пісні з інформацією про те, коли, де, як і хто їх виконує. Досі описи українського весілля або взагалі не включали обрядових пісень (наприклад, у Г. Калиновського — 1777 р., І. Червінського — 1805 р.), або вони наводилися лише спорадично, у польському перекладі чи вибірково і з фрагментарною інформацією про зв'язок з обрядовими діями (як у згадуваній праці Л. Голембйовського, описі М. Гославського³⁵, у збірнику Вацлава з Олеська).

П. Лозинський зафіксував багато своєрідних моментів народної весільної обрядовості, що в такому ж вигляді чи певних варіантних видозмінах побутували на широкій території або були характерними лише для вказаної місцевості. Він детально описав довесільні звичаї — «зальоти» і «зару-

³³ Там же.— С. 8.

³⁴ Там же.— С. 32.

³⁵ Киріа П. Ф. Один з ранніх описів українського весілля // Матеріали з етнографії та мистецтвознавства.— К., 1975.— С. 117—132.

ччии», домовленість про віно, підготовку до весілля, запрошення; розповів про весільні дружини молодого і молодої, дійових осіб, їх чини, весільні обряди у молодої і молодого (розплітання молодої, приготування короваю, сідання на посаг, благословення молодого і молодої, прощання молодої з подругами — «посиранки», посилення молодою сорочки для нареченого, прихід молодого до молодої, виряджання молодої до вінця, забава в корчі після вінчання, частування короваем, прощальна вечеря і танець у молодої, відхід молодої до молодого, зустріч із свекрухою, чепчини або пов'язини, відвідини молодого подружжя родиною молодої та ін.).

Істотним є те, що опис П. Лозинського відноситься до часу, коли народна весільна обрядовість побутувала ще в досить повному традиційному комплексі і з властивими їй ритуальним семантичним навантаженням, віруваннями та магічними діями. Тому в «Рускому весілю» зустрічаємо чимало просто унікальних моментів, відсутніх у матеріалах з інших місцевостей чи згодом розмитих, деформованих, нівельованих часом. Тут відображені і характерні звичаєві моменти, пов'язані з феодално-кріпосницькими відносинами і порядками, зокрема прихід на покліи до поміщика з короваем та іншими подарунками, обдарування економа, комісара тощо.

З погляду новизни етнографічної інформації важливим є і те, що автор не обмежився тільки місцевістю своїх основних спостережень, скористався й відомостями про весільні звичаї і обряди з інших місць. Очевидно, на основі розповідей знайомих він описав звичай посилення дівчиною сватів до парубка, якого вона хоче взяти до себе в прийми, що побутував в окремих околицях міст Сянока та Ліська (Лемківщина).

Незвичайного характеру надає описові П. Лозинського й широке звертання до друкованих матеріалів про українське весілля, насамперед до згадуваної тут праці Л. Голембйовського, з якої він приводить певні відомості про весільні звичаї та обряди українців Підляшшя, бойків, гуцулів. За Голембйовським наводяться і дані про народне весілля з «Опису України» Г. Боплана (XVII ст.) та білоруські весільні народні звичаї. Звертався Лозинський і до «Истории государства Российского» М. Карамзіна, вибравши з неї відомості про давньоруські і російські весільні звичаї.

Увесь цей матеріал підпорядкований певній системі авторського розгляду, порівняльним та історичним екскурсам. Можна сказати, що «Руское весіле» є однією з перших спроб розгляду етнографічного і фольклорного мате-

ріалу українського весілля з певної місцевості у зіставленні з відповідними даними з інших місцевостей України, а також з російської і білоруської весільної обрядовості.

Звертає на себе увагу виразно визначений східнослов'янський контекст розгляду описуваного матеріалу. Він, очевидно, не випадковий, а був зумовлений цілеспрямованою авторською тенденцією показати народну весільну обрядовість із західного українського етнічного пограниччя не абстраговано, а наскільки дозволяв наявний і доступний авторові матеріал у широкому загальноукраїнському і взагалі східнослов'янському зв'язку. Наголошуючи уже в передмові думку про спільні риси народної весільної обрядовості на всій території України, П. Лозинський зауважує при цьому: «Находив-ем також, же некоториx з тих обрядків і пісней і люд мінський уживає»³⁶. Чи не було і в самій назві праці, і в цьому контекстуальному освітленні її матеріалу свідомо закладеної думки, що населення західноукраїнського краю і його традиційна культура — органічна частина етнокультурної спільності українського народу і східнослов'янського світу та полемічного заперечення шовіністичних польсько-шляхетських концепцій, у тому числі і положень згадуваних праць Л. Голембйовського та Вацлава з Олеська, які вважали український народ частиною «люду польського» і виступали проти самобутнього розвитку української національної культури?

В тому, що «Руское весіле» було виразом саме такої авторської ідейної позиції, переконують нас аналогічні думки П. Лозинського про спільність української мови на всьому просторі політично розчленованої української землі, про потребу розвитку української літератури і мови, чітко висловлені в його «Граматиці» того ж часу та в інших працях³⁷. Цією ідейною настановою «Руское весіле» було до певної міри співзвучним з «Русалкою Дністровою». Воно, безперечно, не піднялося до ідейного пафосу і прогресивної значимості знаменитого творіння М. Шашкевича та його однодумців, а в азбучному питанні й суперечило йому. Але з точки зору історичної перспективи маємо підставу стверджувати, що «Руское весіле» було породжене тією ж, що і «Русалка Дністровая» актуальною культурно-історичною атмосферою і в основному знаходилося з нею в спільному ідейному фарватері.

Окремо слід відзначити безсумнівну фольклористичну вартість пісенного матеріалу «Руского весілля». Тут подано обрядово-пісенний супровід до всіх частин й дійств весілля. Особливо багаті й регіонально своєрідні коровайний, посажний, «посирайковий», «дівочий», «старостинський», «боярський» цикли, пісні, що співаються під час готування сорочки для молодого, вечери у молодого, прибирання молодої і вираджання до вінця, зустрічі дівчат зі сватами, посаду молодят, провідів молодої з рідної хати і її зустрічі з свекрухою, чепчин, застілля молодої з «приносими» і «старостінами» та ін. Незвичайне кількісне багатство і розмаїття пісень збірки дають підставу вважати, що в ній охоплено весь обрядово-пісенний репертуар народного весілля, характерний для вказаної вище місцевості. З цього погляду «Руское весіле» складає певний історико-культурний прецедент не тільки в українській, а й загальнослов'янській фольклористиці.

Велику і вдумливу роботу провів П. Лозинський щодо систематизації і розміщення пісень відповідно до того, як і де вони виконуються у весільному обряді. Добре знання і розуміння автором «Руского весілля» контексту традиційного обряду і його пісенного супроводу помітив уже М. Шашкевич, який відзначив у своїй рецензії, що П. Лозинський кожну пісню поставив на належне їй місце.

Записаним і надрукованим Лозинським весільним пісням притаманні цікаві архаїчні елементи і багата поетичність. Серед них і чимало справжніх шедеврів, які вражають яскравою художністю образів, проникливістю думок і висловів та глибоким ліризмом. Маємо бути вдячними авторові «Руского весілля» за те, що врятував від забуття і зберіг для нащадків неповторні зразки народної пісенності. Хоча все те, що зібрано на сьогодні з української народної весільної пісенності становить чимале багатство, все ж без записів Лозинського ми багато-чого не мали б, обмеженою була б перспектива нашого наукового погляду на цей предмет.

Тим більше, що зібрані пісенні тексти відзначаються добротністю і точністю запису з фіксацією місцевих говіркових особливостей, які П. Лозинський як уродженець цього краю і як філолог добре відчував, розумів і намагався відповідно передати. Це також одне з історичних фольклористичних достоїнств «Руского весілля». Слід зазначити, що взагалі текстологія цієї праці характеризується неперсичними для свого часу рисами. Її автор розумів цінність варіантних різновидів пісень і на відміну від сучасників, що нерідко практикували контамінації, зведення текстів

³⁶ Руское весіле. Передмова.

³⁷ Маковей О. Три «літні» граматики.— С. 25—44. Габельський Г. Ю. Розвиток прогресивних ідей у Галичині у першій половині XIX ст. (до 1818 р.).— С. 80—97.

він передав їх окремо. П. Лозинський уважно ставився до народнописенних стильових і строфічних структур, семантики образних виразів.

У зв'язку з цим очевидно є безпідставність цитованого вище твердження Я. Головацького про те, що П. Лозинський «изменил подлинные песни на свое испорченное наречие». Власне, автор «Руского весіля» не переінакшив, а автентично записав ці пісні із надсянського середовища і говору. В цьому не вина його, а велика заслуга.

Щодо втручання П. Лозинського в текст наведених ним пісень із книг Л. Голембйовського і Вацлава з Олеська, то це питання заслуговує докладнішого дослідження. Справа в тому, що вже сучасники цих видань, у тому числі й члени «Руської трійці», вказували на неточності, перекручення і помилки в опублікованих у них українських піснях. Тому критичне ставлення Лозинського до тексту українських пісень у цих публікаціях мало підставу. Слід зазначити, що його виправлення позначені вдумливістю і добрим знанням змісту та поезики народної пісенності, в більшості випадків вони слушні і влучні, як, наприклад, у редакції пісні «До Дунаю стеженька», взятої П. Лозинським з книги Л. Голембйовського:

у Голембйовського

Над Дунайом стояла
З коси росу чесала.

— Ой опадайте,
волоси,

Коло моєї коси.
Падете не тонете,
До батенька пливете

Нех батенько знає,

За кого мене дає!

— Знаю, дітятко,

знаю,

Але доленьки не
вни лядаю.

у Лозинського (с. 40)

Над Дунайом стояла,

Русу косу чесала

— Ой падайте, волоси,

Та із моєї коси,

Падете, не тонете,

До батенька пливете;

Нехай батенько знає,

За кого мене дає.

— Знаю, дітятко, знаю,

Але долі не відгадаю.

Наукова цінність записів Лозинського підсилюється і тим, що вони походять з достовірного першоджерела — зроблені, за свідченням автора, як на основі його власних спостережень, так і від людей, що добре знали весільний обряд і його пісенний репертуар, часто були його учасниками і виконавцями. У передмові він вказував: «Моїм найпершим і найбагатшим, а навіть і нігди невичерпним джерелом, з котрого-м тії відомості черпав, було допитування по селах тих людей, котрі часто на весіллях бували і весільні уряди піставали. Никотрих обрядків був-ем сам око-

зрительним свідком»³⁸. Згодом у автобіографічних записках П. Лозинський додав ще таке зауваження про методичні установки своїх записів: «Я збирав дома від жінок, котрі деякі чини весільні часто займали, обряди і пісні весільні»³⁹.

Поява «Руского весіля» викликала в свій час певний резонанс у слов'янському світі. Відгуки про нього з'явилися у варшавській газеті «Dziennik Powszechny» (1836.— № 48.— С. 208) і в петербурзькому «Журнале министерства народного просвещения» (1836, март, с. 694—695 — «Разные известия»), згадується воно в працях П. Шафарика, І. Срезневського та деяких інших славістів. Об'єктивно ця публікація сприяла активізації громадсько-культурного руху в Галичині, посиленню зацікавлення народною традиційно-побутовою культурою, загострила увагу до алфавітного і правописного питань, до справи розвитку українського письменства на народній основі. Певний слід залишило «Руское весіле» П. Лозинського і в історії розвитку українського театрального руху в Галичині. На його основі у другій половині 30 — на початку 40-х років XIX ст. були здійснені аматорські вистави у Львівській духовній семінарії.

Як бачимо, «Руское весіле» П. Лозинського — незвичайне історико-культурне явище. Можливість ідентифікації територіального походження матеріалу цієї праці і часу його фіксації, відомості про методичні принципи його збору, оригінальність і багатство вміщеної в книзі інформації про народну весільну обрядовість і повнота репертуару текстів обрядових пісень визначають її як справді цінну пам'ятку української етнографії і фольклористики, цікаве і своєрідне для свого часу явище у слов'янському народознавстві. Враховуючи властиві цій праці недоліки і слабкі місця, спричинені обмеженими можливостями автора, все ж є всі підстави зняти з неї тень колишньої недооцінки й упередженості, активніше ввести її в контекст ранніх досліджень слов'янської обрядовості і обрядової поезії, ширше і повніше використовувати її як унікальне і достовірне джерело етнографії та фольклористики. До цього покликана і нинішня публікація.

Р. Ф. Курчів

³⁸ Руское весіле. Передмова.

³⁹ Лозинский П. Автобиографические записки.— С. 116.